

Konec diskuse.

O b s a h:

- I. Úvod.
- II. Loevensteinova teleologie.
- III. Pojmy teleologické a národohospodářské.
- IV. Poznámky k Loevensteinovým definicím.
- V. Závěr. Loevenstein představuje mou nauku.

I. Ú v o d.

Prof. Jan Loevenstein napsal do č. 5 roč. 1930 (XIII.) Weyrova „Časopisu pro právní a státní vědu“ článek „Teleologické a národohospodářské pojmy“ (Kritické poznámky o běžném učení), v němž na místě, aby uznal nebo vyvrátil mé námitky proti nesčetným místům v jeho dřívějších člancích, přichází zase s novými věcmi přejímaje mou konstrukci teleologickou, ale snaže se každou podrobnost „formulovat“ jinak. Děkuji mu, že výlučnou polemiku se mnou nazývá v podzáhlaví kritickými poznámkami k „běžné nauce“, ale bohužel nemohu říci, že by se byly už mé konstrukce staly běžnými. L. tu praví, že byl „nucen pro svoji hospodářskou konstrukci“, o níž zatím ničeho ještě nevíme – ježto od definice pojmů ke konstrukci hospodářské je hodně daleko – „veškeré běžné pojmy „tak zvané národohospodářské“ přepracovat“ (str. 141). Ohledně formulace pojmů národohospodářských si L. výslovně osvojuje primát (str. 144). Pojmotvorně mu prý připadl dvojí úkol: „zařazení pojmů, které dosud byly ode všech autorů bez výjimky chápány výlučně národohospodářsky, mezi pojmy formálně teleologické a potvrzení jiných za výlučně formálně národohospodářské, a za druhé podání nových přesných definic, ježto dosavadní všechny vykazují vnitřní rozpory“ (str. 136). Mezi teleologické počítá účel, užitečnost,

škodlivost, prostředek, potřebu, upotřebitelnost, statek. Nuže, všechny tyto pojmy o sobě (mimo upotřebitelnost) jsem prohlásil za pojmy formálně teleologické opět a opět a to, co zde L. píše, že tyto pojmy byly ode všech autorů bez výjimky chápány výlučně národohospodářsky, je nepravda.

Celý smysl mé teleologické konstrukce přece je, že je formou empirického poznání a že její pojmy komplementární jsou formální povahy a že touto formou lze odít každý obsah. Myslí teleologicky, představuji-li si kterýkoli zjev jako někým chtěný. Zjevy s tímto základním způsobem nazírání se pořádají v řady a skupiny podle otázky: Proč? Táží-li se, proč jest chtěno A, odpovídám: Protože je chtěno B. B pak je účel a A je prostředek. B je prostředkem vzhledem k C atd. Tak vzniká řada účelů a prostředků podle finality (jíž odpovídá v myšlení přírodovědeckém, kde si vše představuji jako prostě existentní, řada příčin a následků, řada kauzální). Podle téže finality pořádají se do skupiny zjevů (přibor je společný účel nože, vidličky, lžice, talíře). Mezi účelem a prostředkem se zhvězďuje řada formálních pojmů korelativních. Potřeba je vztah mezi účelem a prostředkem. Chci A (potřebuji A), protože chci B. Opačný vztah je užitečnost. A je chtěno jako způsobilé uskutečnit B a proto je vzhledem k němu užitečné. Užitek je uskutečňování účelu. Určitý stupeň užitečnosti je teleologická hodnota. Určitý objekt či děj může účelu odpovídati nebo se mu protiviti, pak je škodlivý a újma účelová je škoda. Vykupuji-li užitek škodou, stává se tato nákladem a převaha užitku výnosem. Všechny tyto pojmy jsou formální, protože jich lze použít na každý obsah. Na př. kulturu, zdraví, obranu atd. a dostanu tomu odpovídající potřebu, užitek, škodu, hodnotu, výnos, náklad atd. Je tedy teleologie forma, kterou myšlenkově zpracovávám empirické zjevy. Formou nazírání je tu, že si vše představuji jako někým chtěné. K tomuto základnímu způsobu nazírání náleží funkčně (logicky nutně) určitá forma pochopení (odpovědi na otázku Proč?), při níž se mi pak myšlenkové obsahy pořádají v řady a skupiny jako prostředky a účely. To jsem napsal nesčetněkrát*), ale L. tomu asi neporozuměl, i když dělal teleolo-

*) „Základy hosp. myšlení“ 1922; „Národní hospodářství“ 1924; „Die Betrachtungsweise der Wirtschaftswissenschaft“ v článku „Tschechoslowakei“ v souborném díle k počtě Wieserově: „Die Wirtschaftstheorie“

gickou finanční vědu.*) Nyní objevuje L., že to jsou pojmy formálně teleologické, objevil to patrně pro sebe, ale závěr je, jako by on byl vytvořil teleologickou konstrukci, neboť praví o svém příspěvku: „Přes to myslím, že vzdor krátkosti své podává obsahově velmi mnoho nového a důležitého. Očišťuje totiž hospodářskou vědu od pojmů, jež nejsou vlastní pouze jí samé, a úplně nově definuje velmi složitou soustavu formálních pojmů teleologických. Tím se vytvářejí nosné pilíře pro celou teleologickou konstrukci. Kolik práce se uspořuje bezpečným materiálem pojmovým pro další myšlení, dovede posouditi pouze ten, kdo byl nucen pracovati bez této pomůcky.“**)

Bohužel jsou jeho nové formulace stejně vadné jako všechny předchozí. Nicméně bych už dál nepolemisoval, kdyby nebyl L. zase v tomto článku napsal, že jsem převzal jeden pojem jím vytvořený (pojem formálního výnosu), aniž jsem se ovšem L-ova autorství dovolal. Dokážu zde přesně, že jsem tento pojem vytvořil a definoval dávno před L-ovou bro-

der Gegenwart“, Vídeň 1927; „Der relative und der Grenznutzen“ v „Oester. Volkswirt“ 1928 (Užitek relativní a užitek mezní v Národohosp. Obzoru 1928); „Theorie ver. hospodářství“ (Národohosp. Obzor 1929); „Die theoretische Konstruktion der Finanzwirtschaft“ (Steuer und Bilanzrevue 1929); „Princip výnosový jako vrchní hospodářské hledisko“ (Národohosp. Obzor 1929); „Weddigens soziologische Wirtschaftstheorie“ (Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, III. Bd. 76, 1929); „Weddigenova sociologická theorie hospodářská“ (Národohospodářský Obzor 1929); „Erkenntnistheorie und Wirtschaftstheorie“ (Jahrb. f. Nationalök. u. Stat. 1930); „Odpověď Weddigenova“ (Národohosp. Obzor 1929); „Smysl teleologické theorie hospodářské“ (v Ročence právnické fakulty v Brně 1929); „Teleologická konstrukce finanční vědy (ve Sborníku věd právních a státních 1929—1930 a v souborném díle: „Problémy hospodářské teleologie“ 1930); „Finanční věda“ 1929 oddíl pátý; „Erkenntnistheoretische Kritik der Grundlehren Liefmanns“ (Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, 88. sv. 2. sešit. 1930); „Psychický a teleologický subjektivismus v cenové teorii“ (Národohospodářský Obzor 1930) posléze v knize: „Teleologie jako forma vědeckého poznání“ 1930 (též německy).

*) Myslel, že formuluje můj ideál národa jako účel státního hospodářství negativně, když jej formuloval jako minimum zla, a nepostřehl, že mu vzal obsah a že udělal z obsahového účelu účel formální, z něhož nic obsahového neplyne, kdežto on z tohoto formálního účelu činil obsahové dedukce. Tak ještě ve spise „O jednotnou konstrukci finanční vědy“, 1929.

**) Radím upřímně L-ovi, aby nepřipojoval v každém článku, ve kterém jak má za to, zase našel u mne nějakou chybu, traktát o svých zásluhách, primátech atd. Takový postup je o sobě nevhodný; ukáže-li se však, že objev je zase pochybné ceny, trpí nakonec autor. Ať si vzpomene, jakým traktátem o bezradnosti finančních ministrů provázal 1929 (O jednotnou konstrukci fin. vědy) můj objev, že ve státním hospodářství se má celková škoda rovnat celkovému užitku. Byl prý nucen, praví zde dále, pracovati „bez pomůcek“ (rozuměj bez nosných pilířů teleologické konstrukce). Vždyť celou myšlenkovou konstrukci hotově převzal a snaží se stále jen jednoduše „formulovat“ jinak.

žurou z r. 1929, kde po prvé o věci píše, ne proto, že mi jde o primáty, nýbrž proto, abych vyvrátil obvinění, že jsem něco od L-a převzal, aniž bych to přiznal výslovně. Avšak důkaz ten vrhne zvláštní světlo na autora, jeho objevy a vědecký postup.

II. Loevensteinova teleologie.

Nuže, L. přináší především svou odchylnou konstrukci teleologie:

„Teleologickými nazývám všechny zjevy, tedy vše, co lze mysliti jako vztahově odvislé od pojmu účelu, jenž je prvkem určujícím, neb od jeho akcesorií, jež jsou jím určovány (pod tímto termínem zahrnuji i pojmy korelativní): spadají sem tedy na rozdíl od obvyklé formulace i ony zjevy, které jsou nepřímě „chtěné“. Představa „chtěného“ teprve odvozeně charakterisuje teleologické myšlení a charakterisuje je vůbec jenom proto, ježto určující účel je něco chtěného. Originárně směrodatné pro determinování něčeho jako „teleologického zjevu“ je závislost od pojmu účelu.“

Proti výkladu L-ovu namítám toto:

1. Není pravda, že teleologickými zjevy jsou ty, jež si lze mysliti určitým způsobem, protože teleologicky si lze mysliti všechno (jak řečeno, i přírodu). Teleologickým se stává každý zjev tím, že si ho určitým způsobem myslím. Teleologičnost nespočívá ve zjevu, nýbrž ve formě myšlení.

2. Co znamená pasus „vztahově odvislým od pojmu účelu, jenž je prvkem určujícím, nebo od jeho akcesorií (pod tímto termínem zahrnuji i pojmy korelativní): spadají sem tedy na rozdíl od obvyklé formulace i ony zjevy, které jsou nepřímě „chtěné“?

a) Jak si mám mysliti empirický zjev vztahově odvislý od pojmu účelu? Zjev nemůže býti na pojmu závislý. Pojem účelu je formální pojem teleologického myšlení. Od tohoto formálního pojmu nemůže býti odvislý zjev. To je chyba noeticky elementární.

b) Co je to vůbec „vztahově odvislý“? Vztah přece může býti nejružnější. Hledáme kausální vztah mezi zhuště-

ním vodních par a deštěm. Je funkční vztah mezi poloměrem a kružnicí atd. Tak je také vztah mezi účelem a prostředkem, protože není účelu, leda vzhledem k prostředku a není prostředku leda vzhledem k účelu. Mezi těmito formálními pojmy je logický vztah, vyjadřují jednu a tutéž věc se dvou hledisk. Ale v tomto vztahu k pojmu účelu je formální pojem prostředku, nikoli zjev. Mezi jídlem jako účelem a výrobou chleba jako prostředkem není logický vztah, nýbrž hodnotný vztah. Chci jíst a hledám, co je k tomu nejvhodnější, ne, co je logické. Nemůže tedy zjev býti ve vztahu k pojmu účelu.

c) Není pravda, že pojem účelu je prvkem určujícím a jeho „accessoria“ (včetně pojmů korelativních) že jsou jím určována. Co je především accessoriem pojmu účelu kromě korelativních pojmů? Co je zde vůbec accessorium? To, co k pojmu účelu patří, nebo z něho plyne, či co? Nazývá-li L. korelativní pojmy teleologického myšlení (jsem rád, že akceptoval mou teorii o této korelaci) accessoriem jednoho z nich, nemám nic proti tomu, ale pak nic jiného nemůže býti accessoriem (jak jest nutno souditi podle L. arg. „..... zahrnuji i pojmy korelativní“). Běží-li však o pojmy souvztažné, pak nelze říci o jednom, že je určujícím, a o druhém, že je určovaným. Určuje obvod kružnice poloměr anebo poloměr obvod kružnice? Pojem účelu je právě tak korelátem prostředku jako prostředek korelátem účelu. L. však namítne, že se přece řídí prostředky daným účelem. Napřed chci jíst a pak se ohlížím po tom, co bych snědl. Ale tu už — probůh neběží o pojem účelu a pojem prostředku a jich korelativní vztah, tedy o vztah dvou formálních pojmů, nýbrž o vztah určitého obsahového účelu k určitému obsahovému prostředku, mezi nimiž není vztah funkční, nýbrž hodnotný. (Nejrůznější prostředky mohou více méně dobře sloužiti témuž účelu.) L. namítne snad dále, že to právě mínil accessoriem účelu a že věta „jenž je prvkem určujícím“ se nevztahuje na obě předchozí slova „pojmu účelu“, nýbrž jen na slovo „účelu“, jímž se míní účel obsahový. To ovšem není pravda, protože by pak nemohl říci, že accessoriem jsou pojmy korelativní, tedy pojmy formální.

3. Nemohu se dopátrati toho, které zjevy jsou nepřímo

„chtěné“ a spadají na rozdíl „od obvyklé formulace“ pod teleologické zjevy důsledkem právě vylíčené definice L-ovy.

4. Originalita L-a vede k tomu, že v další větě obrací mou konstrukci na hlavu; kdežto já pravím, že základem teleologie je představovati si vše jako někým chtěné a že se tyto představy při otázce „Proč?“ pořádají jako prostředky a účely, tvrdí L. ze zásady: „Představa „chtěného“ teprve odvozeně charakterisuje teleologické myšlení a charakterisuje je vůbec jenom proto, ježto určující účel je něco chtěného“. Spor o to by byl celkem planý, protože zase běží o funkční logický vztah mezi způsobem nazírání a kořenem pochopení (odpovědí na otázku „Proč“, pořádacím principem chtěného). Musím si nutně vše představovati jako existentní, chci-li to chápati kausálně, a představuji-li si vše tak, pak to mohu chápati pouze kausálně; tak si musím vše představovati jako chtěné, chci-li to chápati finálně a představuji-li si vše jako chtěné, pak to mohu chápati jen finálně. Jedno patří k druhému jako poloměr ke kruhu. Naléztí tuto souvislost bylo důležité, tvrditi však, že napřed je účel a pak chtěné, je snadnější, ale zcela zbytečné, jak plyne z L-ových slov samotných. Představa chtěného prý charakterisuje teleologické zjevy teprve odvozeně, a to jen proto, že účel, který tyto zjevy charakterisuje originárně, je něco chtěného. Rozhoduje snad fakt (psychický), že je něco skutečně chtěno jako účel, aby zjev byl teleologický? Kdy je psychická skutečná vůle chápati přírodu jako Bohem chtěnou teleologicky? Ne fakt, ale představa chtěného účelu rozhoduje. Je tedy patrné, že k pojmu účelu, který je podle L. „prvkem určujícím“ a teleologické zjevy originárně charakterisujícím, je už představa něčeho chtěného logickým předpokladem a je tedy vůči účelu zjevným prius.

III. Pojmy teleologické a národohospodářské.

a) O tom praví L. toto:

„Formální pojmy teleologie nejsou pak nic jiného než rámcové pojmy vztahové (t. j. takové, v jichž obsahu se nalézá pojem vztahu k pojmům jiným), tvořící určitou soustavu, jejímž ústředním bodem je účel, kde tedy pojmy jsou odvislé od pojmu účelu. Tedy spadají sem nejen pojmy národohospo-

dářské, nýbrž i ty, jež jsou teleologické, ale nemusí býti hospodářskými. Teleologickými pojmy jsou: pojem účelu, prostředku, užitečnosti, škodlivosti, potřeby, statku a upotřebitelnosti.

Za národohospodářské považuji zjevy, jež se objeví pod myšlením dvou účelů jako současně chtěných, ale navzájem kollidujících. Jako čistě národohospodářské pojmy jsem dosud mohl zjistit jen pojem nákladu, výnosu, hodnoty hospodářské a spoření."

To třeba především vysvětliti. L. má totiž dvojí pojem pojmů teleologických. Především jsou to všechny formální pojmy „odvislé od pojmu účelu“. To jsou tedy komplementární pojmy teleologické v mém smyslu, jež se zhvězďují mezi účelem a prostředkem: potřeba, užitek, hodnota, škoda, náklad, výnos. (K tomu přidává L. pojem spoření, ale to není žádný základní pojem, nýbrž postup pod maximálním účelem.) Že takto též pojímá (jako já) pojmy teleologické, je zřejmo ze slov: „Tedy spadají sem“ (totiž podle předchozí věty mezi formální pojmy teleologie) „nejen pojmy národohospodářské, nýbrž i ty, jež jsou teleologické, ale nemusí býti národohospodářské.“ Tedy i pojmy národohospodářské jsou podle L. formálně teleologické. Co je tu charakteristické pro pojem teleologický? Formálnost a odvislost od účelu.

V druhém smyslu však L. staví pojmy teleologické proti pojmům hospodářským a osobuje si jako zvláštní zásluhu, že tuto protivu postavil. Na čem spočívá tato protiva, když i pojmy teleologické, jež nejsou podle L-a hospodářskými, i pojmy hospodářské jsou obojí formálně-teleologické. Rozdíl je v jisté složitosti podle L-a. Jde-li o dva kollidující účely, stává se podle L-a teleologické myšlení hospodářským, jinak zůstává prostě teleologickým. Z toho plyne, že i hospodářské pojmy jsou formálně teleologické a, jsou-li teleologické pojmy charakterisovány i L-em formálností a odvislostí od účelu, netvoří hospodářské pojmy žádné protivy pojmů teleologických, jsou jimi také a hospodářské myšlení je myšlením teleologickým.

Hospodářské myšlení je podle L-a tedy sice teleologické, ale určitým způsobem složitě (pod dvěma kollidujícími účely), kdežto ostatní jednoduché myšlení teleologické není hospo-

dářské, je prostě teleologické. Na této protivě, již budeme zkoumati, pak staví L. protivu pojmů hospodářských a teleologických. Bez ohledu na to, je-li hospodářské myšlení takto správně charakterisováno, je nesprávně na tomto rozdílu budovati protivu pojmů hospodářských a teleologických, a to z těchto důvodů:

1. Rozdíl mezi oběma skupinami je pouze kvantitní (složitost — jednoduchost) a žádný kvalitní, ať se složitost vyjádří jakkoli. Kvantitní rozdíl nemůže založiti kvalitní a zásadní protivy.

2. I pojmy hospodářské ve smyslu L-ově jsou formálně-teleologické, náležejí ke komplementárním pojmům teleologického myšlení, dospíváme k nim nikoli zkušeností na určitém obsahu, nýbrž logickou operací, jsou upotřebitelné na každý obsah. Tím, že jsou hospodářské ve smyslu L-ově, nepřestaly býti formálními a teleologickými (zda jsou vždy též hospodářské, ukážu později).

3. Čítá-li L. určité pojmy, jež vznikají ve složitém myšlení teleologickém, k pojmům hospodářským, pak ty, které jsou myslitelné i v jednoduchém myšlení teleologickém, nejsou proto v hospodářském myšlení (stále ve smyslu L-ově) přece postradatelné. Bez užitku, škody atd. není ani výnosu, nákladu. Což pak není v hospodářství hospodářských potřeb, hospodářského užitku atd.? Je samozřejmé, že ano. Pak však je zde užitek hospodářský pojem. Jak to přijde, že čítá L. užitek k pojmům teleologickým a hodnotu k pojmům hospodářským? Což není hodnota určitým stupněm užitku? Což není hodnota v každém (i technickém) myšlení teleologickém? Což vyžaduje snad hodnota složitého myšlení teleologického (dvou kollidujících účelů)? Dejme tomu, že potřebuji mléko k pití a mám ho nerozmnožitelnou zásobu. Nebudu mu přičítati hodnotu? A kde jsou zde dva kollidující účely?

Celý omyl L-ův jest v tom, že stále nerozumí formě teleologické a obsahu, který touto formou chápeme. Teleologie je forma nazírání, vede k řadě souvislých formálních pojmů a formálních zákonů, jichž nabýváme ryze logickým postupem bez ohledu na obsah. S touto formou přistupujeme k obsahu, který chceme teleologicky pochopiti, tedy na př. ke komplexu jednání člověka. V té chvíli se naleje do celé soustavy pojmů a zákonů obsah.

Chápeme jednání člověka subjektivisticky jako soustavu ovládanou účelem subjektivní spokojenosti. Z potřeby formální se stává potřeba subjektivní, z užitku formálního užitek subjektivní, z nákladu formálního náklad subjektivní, ze zákona o relativním užitku atd. zákon o relativním užitku subjektivním. Užitek a potřeba přestaly zde býti pojmy formálními a staly se pojmy obsahovými. Užitek, statek, škoda atd. jsou bez aplikace na určitý obsah pojmy formálními, protože na každý obsah upotřebitelnými, ale jakmile jsou na určitý zkušenostní obsah aplikovány, přestávají býti pojmy formálními a začínají býti pojmy obsahovými. Užitek hospodářského myšlení není už pojmem formálně teleologickým, bezobsažným, je vždy pojmem určitého obsahu. Vždyť hospodářská věda je věda empirická, která pozoruje a pochopuje vnější fakta, komplexy aktů určitých subjektů. Je zde tedy dán určitý obsah, který chápeme teleologickou formou. To L. stále neví. Proto právě jsou užitek, statek, potřeba atd. v hospodářském myšlení pojmy nikoli formálně-teleologickými, nýbrž hospodářskými, byť užitek, statek, potřeba bez aplikace byly pojmy ryze formálně-teleologické. Ale i náklad, výnos, hodnota, o nichž praví L., že jsou hospodářské, jsou právě tak formálně-teleologické, pokud si je myslíme bez aplikace na určitý obsah, a stávají se teprve touto aplikací nákladem, výnosem atd. kulturním, zdravotním nebo hospodářským. Anebo snad operuje hospodářství účelem, užitek atd. formálním, když tyto pojmy nejsou vůbec hospodářské? Formální účel ničeho nepořádá. Řekl-li bych prof. L-ovi, aby mně účelně uspořádal knihovnu, nevěděl by proto ještě jak, zda tak, aby zaujímala nejméně prostoru (seřazení knih podle rozsahu), či aby měla nejlepší vzhled (seřazení podle vazeb), či aby se daly knihy nejsnáze nalézt (podle autorů nebo materie). V hospodářství však právě hledáme účel a užitek, který všechny akty v komplexu pořádá. Pravím-li, že člověk jedná pod účelem osobní spokojenosti, pak hledám v tomto účelu a užitku z něho plynoucím pořádací princip, který každý jednotlivý akt a postup aktů determinuje. Pojmy užitku, statku, potřeby atd. v hospodářském myšlení nejsou tedy a nemohou býti jen formálně-teleologické, nýbrž jsou to pojmy hospodářské

(s určitým obsahem). Naproti tomu i hospodářské pojmy (podle L-a) výnos, náklad, hodnota jsou hospodářskými jen potud, pokud jimi chápou určité komplexy aktů a nalévám do nich určitý obsah. Bez této aplikace jsou zrovna tak formálně-teleologickými pojmy jako účel, prostředek, užitek, potřeba, statek bez aplikace na určitý obsah. Protiva pojmů teleologických a hospodářských budovaná na složitosti a jednoduchosti teleologie je nemožná.

b) Podívejme se nyní na L-ovu charakteristiku hospodářských zjevů. Je tu zcela nesrozumitelné: jednak L-ův výraz: „zjevy, jež se objeví pod myšlením dvou účelů“, jednak je otázkou, co to znamená, že účely tyto navzájem kollidují. Mohu si představit komplex aktů, které jsou ovládány určitým účelem. Mohu si představit více takových komplexů pod různými účely. Dobrá, mějme tedy dva takové účely. Kdy však kollidují mezi sebou? Posluchačům kollidují přednášky, když se časově kříží. To je kollise časová. Dva účely mohou býti v kollisi, když uskutečnění jednoho je v rozporu s uskutečněním druhého. Tak jsou v kollisi účely: maximum ovoce v zahradě a nejkrásnější vzhled zahrady, protože každý účel by žádal jiného uspořádání zahrady, nebo uspořádání knihovny, aby zaujímala nejmenší prostor a uspořádání knihovny, aby se daly knihy nejrychleji vyhledati. To jsou účely kollidující a rád bych věděl, jak v myšlení pod nimi vznikají hospodářské zjevy. Kollise účelů může vzniknouti i tím, že týž prostředek (obmezený) může sloužiti tomu či onomu účelu, ale jen jednomu. To však není kollise, nýbrž konkurence účelů. Peníz v rukou poplatníka je žádán účelem státního i jeho vlastního hospodářství, ale také po případě jiným občanem. Stát se ho zmocní mocí a jiný občan po případě lstí a loupeží. Je rozřešení této „kollise“ proto hospodářským zjevem? Jak dalece bude stát požadovati peníze od poplatníků, není řešením mezi osobní spokojeností poplatníkovou jako účelem jeho hospodářství a ideálem národa jako účelem státního hospodářství, protože to nejsou účely obsahově srovnatelné a není jim nadřizeného účelu, z něhož by se daly oba hodnotiti.*) Z toho tedy je pa-

*) Není jím zejména princip čistého výnosu, který L. ve spise „O jednotnou konstrukci finanční vědy“ chtěl postaviti nad osobní spokojenost člověka v hospodářství jednotlivce a nad ideál člověka v hospodářství státním. A co má být společným užitekem?

trno, že L.-ova definice hospodářských zjevů je úplně falešná.

Pod maximálním účelem osobní spokojenosti i ideálu národa je mnoho různých prostředků a meziúčelů a vzniká otázka, kterým z nich se obmezené prostředky věnují. Mezi těmito účely je konkurence o obmezené prostředky, která však je proto řešitelná, že jsou tyto meziúčely předem spjaty vrchním účelem ovládajícím celý komplex jednání člověka či státu; kterým meziúčelům se prostředku dostane, o tom rozhodne užitek plynoucí z ústředního účelu, užitek společný celému komplexu. Kdyby nebyly předem spjaty, nedala by se kollise řešiti, jak jsme ukázali na hořejších příkladech různé kollise. L.-ova chyba je v tom, že si myslí, že není obtížné nalézt společný postulát z divergentních účelů, „ježto leží jen v získání bodu, ve kterém se dvě různoběžné přímky protínají“ (O jednotnou konstrukci finanční vědy str. 21). Prosím, aby mně tedy L. našel tento průsek mezi účelem, aby knihovna zaujímala nejmenší prostor a aby se daly knihy v ní nejsnáze nalézt; aby mi našel průsek mezi účelem státu a občana, když konkurují o peníze poplatníkovy atd. Jen v rámci téhož hospodářství téhož subjektu jsou pod společným účelem předem daným takové „kollise“, lépe konkurence meziúčelů o obmezené prostředky řešitelné a řeší se společným užitek plynoucím ze společného účelu. V článku, o němž zde píš, praví zase L., že skutečný účel je „součtem všech podřízených meziúčelů“ (str. 143). To zase je omyl elementární. Proč potřebujeme nadřízený účel? Protože jsou podřízené jeho účely různého obsahu a protože užitky z nich plynoucí nestejnorodé a nesrovnatelné. Jak je tedy možno je sečísti? Kdyby byl ústřední účel pouhým součtem, jak by bylo možno tímto účelem hodnotiti podřízené meziúčely?

Protože hospodářství jednotlivce i státu vykazuje pod společným účelem řadu konkurujících meziúčelů, myslí L., že to, co charakterisuje hospodářství, je tato mnohost účelů kollidujících, takže je hospodářství všude tam, kde je více účelů kollidujících. Ukázal jsem, že jsou případy kollidujících účelů neřešitelné, není-li předem dán nadřízený účel. L. tedy řekne, nuže hospodaření je zde, kde jsou kollidující účely se společným účelem předem daným. To je sice něco zcela jiného,

nežli praví L. při definici hospodářských zjevů, ale ani to není pravda. Ukázal jsem mu na příkladě účelu teleskopu *), jímž je viditelnost planet a který má podúčely velikost a jasnost, a volená čočka zvyšuje velikost, ale massou skla zmenšuje jasnost. Od určitého bodu velikosti čočky není zájmu na zvětšování, protože velikost nevyvažuje zakalení. To tedy L. nazve problémem a zjevem hospodářským, ač je to pro každého vyloučený problém technický. Představme si však, že člověk mezi různými potřebami má potřebu teleskopu, a že chce pochopiti celé hospodářství tohoto člověka. Takových technických účelů jako ten teleskop může míti subjekt celou řadu. Podle L. je každý takový technický problém hospodářstvím o sobě. Že jím není, je do očí bijící, protože nerozhoduje, že jsou zde dva kollidující účely s nadúčelem, nýbrž že tento (technický) účel je uskutečňován v komplexu s jinými účely téhož subjektu s vrcholným účelem dále nezařazeným, že tedy je tento účel technický uskutečňován za současného tlaku všech ostatních v komplexu ovládaném originárním účelem. Hospodářství tvoří teprve celý tento komplex aktů hospodářícího subjektu, jednotlivce či státu. Nebude pořizován teleskop technicky nejdokonalejší, nýbrž takový, jaký si může stát či jednotlivec poříditi vedle všech ostatních účelů. Problém dokonalého teleskopu není žádným hospodářským problémem. A proč mají dva „kollidující účely“ zakládati myšlení hospodářské? Proto, že toho je třeba ke konstrukci výnosu, který považuje L. za charakteristický pro hospodářství na rozdíl od techniky (což, jak jsme viděli, není pravda). Tu shledávám na více místech, jak L. si osobuje, že on první pojem čistého výnosu vytvořil (r. 1929 ve spise: O jednotnou konstrukci finanční vědy) a že já jsem jej akceptoval v kritice tohoto spisu, tedy patrně v článku „Princip výnosový jako vrchní hospodářské hledisko“ (Národohospodářský Obzor 1929). L. sice cituje z mých Základů, str. 43: „Výnos a náklad jsou pojmy teleologické. Náklad je škoda, avšak chtěná, k vykoupení vyššího užitku, jenž jest výnosem.“ To je, jak L. přiznává, zřejmě definice „formálněteleologická“. Ale já prý jsem to formálněteleologicky nemyslel a pro interpretaci je přece roz-

*) Princip výnosový atd. str. 26.

hodný smysl, jež autor sám svým slovům přikládá. Nuže, na str. 90 Základů pak prý mluvím o výnosu podrobněji, a to o výnosu subjektivním. Tak tedy, praví L. „musím mít za to, že čistě formálně jsem vyvinul ony pojmy jako první já“. Tedy zase primát. L. zamlčuje, že stránka 43. je ve všeobecné části Základů, kde nemluvím ani o subjektivním, ani o objektivním výnosu, a kde zakládám teleologii jako formu nazírání (tam je obecný formálnělogický pojem výnosu), že stránka 90 je v oddílu: Základní poznatky hospodářské teorie subjektivistické, kde se formy v obecné části vytvořené aplikují na subjektivismus, že v obecné části prohlašuji subjektivistickou teorii za jednu teorii budovanou na teleologickém nazírání, ne jedinou, a že tedy na str. 90 nejde o interpretaci, nýbrž o jednu z aplikací toho, co bylo v obecné části formálně konstatováno. L. praví dále, že v mém „Národním hospodářství“ o těchto pojmech nenalezl žádné nové zmínky. To je omyl, protože jsou v mém Národním hospodářství obě složky výnosu, užitek a škoda, vyjádřeny formálně teleologicky (str. 3 a 4). Kdybych nebyl nic jiného řekl, nežli že užitek a škoda jsou formálně teleologické pojmy, bylo by už po čertech snadno říci, že výnos, jenž se z nich skládá, také. Ale v roce 1927, tedy 2 roky před jeho spisem z r. 1929, jsem napsal při vyličení stavu vědy hospodářské u nás (v díle: Die Wirtschaftstheorie der Gegenwart str. 204) jako ukázkou ze své nauky toto:

„Aus dem Vorangehenden ergibt sich:

1. Die angeführten und andere verwandte Begriffe (Bedürfnis, Gut, Nutzen, Schaden, Wert, Kosten, Ertrag usw.) sind formaler Natur. Sie entstehen, wenn man sich die Erscheinungen als gewollt vorstellt, sie drücken sämtlich eine Beziehung zum gegebenen Postulat aus, ohne Rücksicht auf den Inhalt des Postulates, sie sind bei jedem Inhalt desselben denkbar, sie sagen über diesen Inhalt nichts aus. Stelle ich das Postulat der subjektiven Zufriedenheit auf, so ergibt sich daraus das subjektive Bedürfnis, das subjektive Gut, die subjektive Nützlichkeit, der subjektive Wert, die subjektiven Kosten, der subjektive Ertrag. Alle diese Begriffe erhalten einen anderen, objektiven Inhalt, wenn ich das Postulat eines idealen Menschen aufstelle. Das Postulat verleiht allen diesen Begriffen den Inhalt, sie selbst sind formale Begriffe.

2. Es zeigt sich ferner, dass alle diese Begriffe k o m p l e -

mentär sind und zwischen den beiden Brennpunkten von Zweck und Mittel ihren Raum finden. Vom gegebenen Zweck aus betrachtet erscheinen alle Objekte als gewollt oder nicht gewollt, als nützlich oder schädlich. (Elementareigenschaft der betrachteten Objekte und Vorgänge.) Die formale Beziehung zwischen Zweck und Mittel drückt das Bedürfnis aus. Bedürfen heisst etwas zu einem Zweck wollen. Kann ich den Zweck des Wollens nicht angeben, kann ich auch nicht sagen „ich bedarf“. (Ich kann sagen „ich will glücklich sein“, aber ich kann nicht sagen „ich bedarf glücklich zu sein“.) Ein vom Gesichtspunkt eines Zweckes gewolltes Objekt ist ein Gut, man kann daher sagen, dass die Güter nützliche Objekte sind. Geht man auf die Quantität der Beziehung zwischen Mittel und Zweck ein, so erhält man die Intensität des Bedürfnisses von einer Seite und den Grad der Nützlichkeit von der anderen Seite oder den Wert als Grad der Nützlichkeit. Kosten und Ertrag ergeben sich aus der Nützlichkeitsrechnung aller Vorgänge. Die Kosten sind stets gewollter Schaden im Hinblick auf den noch grösseren Nutzen eines Vorganges. Der die Kosten übersteigende Nutzen ist der Ertrag. Wie immer das Zweckpostulat formuliert ist, ist es planetenartig von allen den vorangeführten Begriffen begleitet, die sich somit als komplementäre und formale Begriffe erweisen.

3. Will man daher zu den wirtschaftlichen Begriffen von Bedürfnis, Gut, Wert, Kosten, Ertrag usw. gelangen, so muss man nach dem wirtschaftlichen Postulat fragen, welches diesen komplementären formalen Begriffen erst den Inhalt verleiht. (Näheres darüber siehe Engliš, „Grundlagen des wirtschaftlichen Denkens“, Brünn, 1925).“

Zde tedy je protiklad formálně teleologických pojmů a jich aplikace na hospodářský obsah včetně výnosu vyjádřen po lopotě. Jak teď L. odůvodní svůj primát a tvrzení (str. 146), že jsem jeho formální interpretaci výnosu již akceptoval? Snad neřekne, že to nečetl? To by byla opravdu směla. Ale, jak řečeno, řekl jsem totéž stručněji v Základech a ani kdyby toho nebylo, nebylo by nesnadno říci, když někdo vypracoval formalismus teleologického užitku a škody atd., že také výnos jako synthesisa obou je formální pojem. Mohl jsem tedy právem říci vůči Weddigenovi, že jsem pojem výnosu vy-

vinul jako formální pojem. Ale jak bych byl konečně mohl se od L.-a naučiti pojmu výnosu? V jeho spise „O jednotnou konstrukci finanční vědy“ str. 27 se praví, že s hlediska krásné zahrady se stává čas(!) věnovaný zalévání květin nákladem, květina(!) je výnosem (užitkem), oboje, náklad a výnos prý srovnatelnými(!) prvky. Rád bych věděl, jak lze měřiti čas s květinou. Celý obrazec jsem nakreslil (Princip výnosový atd. v Národohosp. Obzoru 1929), abych vyložil nemožnost jeho „formulací“. Konečně L. ještě ani dnes nerozumí výnosu, konstruuje-li výnos z ušlého užitku a dospívá k tomu (str. 144 kritizovaného článku), že nabízí-li mně někdo hodinky nebo prsten a já volím prsten, je vzdání se hodinek nákladem „a počet výnosový je dán“. Tak tedy, kdyby Schwarzenberg nabídnul L.-ovi darem buď zlato v ceně jednoho milionu Kč aneb hotově v penězích jeden milion Kč a kdyby L. chtěl si uspořiti výměnu u cedulové banky, vzal milion v penězích, tož by měl z daru radost jako z uspořené výměny! Všechno úsilí mu to vyložiti zůstalo marné (Princip výnosový atd. v Národohospodářském Obzoru 1929). Jak jsem se tedy mohl o výnosu něčemu přiučiti od L.-a? A po tom všem L. tučným písmem píše, že můj zákon o relativním užitku je derivátem jeho maximálního čistého výnosu a že jeho princip je jediným principem, jenž hospodářství ovládá. Kde je výnos při používání peněz ve spotřebním hospodářství? A to snad není hospodářství? To ponechávám svým žákům.

Celá jeho „formulace“ hospodářských zjevů jest nemožná.

IV. Poznámky k Loevensteinovým definicím.

Všechny teleologické a hospodářské definice L.-ovy jsou slovíčkářstvím, místy bez dobré vůle. Neboť cituje-li na př. L. mou definici potřeby (chtění prostředku k nějakému účelu) a praví-li o ní, že ho na dlouho zavedla do tápání v temnu, ježto od ní vycházel jako od axiomatu*), a když sám definuje potřebu jako chtění něčeho jako prostředku, pak je to slovíčkářství; když ale zamlčuje, že v Základech (tři řádky před brachylogickou definicí, že potřeba je postulátem prostředku)

*) Proč nevycházel raději z definice jiného spisovatele? A což poznání, že potřeba není psychický fakt, nýbrž formálně-teleologický pojem, nebylo L.-ovi s prospěchem?

pravím (str. 79): „Potřebovati znamená chtíti něco *jako* prostředek k nějakému účelu“, pak je to slovíčkářství bez dobré vůle. Říká-li L., že doplněk „k nějakému účelu“ je při tom pleonastický, má snad pravdu. Pravím jen to, co by si nutně musil každý domyslíti.

L. se pokouší definovati účel jako něco chtěného, co je možno dosáhnouti jen pomocí něčeho jiného, co je mimo něj a co se nazývá prostředek. Co pak je to pravda, že kausální závislost na prostředku je nutným znakem účelu? Lidé kupují lurdskou vodu pro uzdravení. Uzdravení je účelem koupě. Je dosažitelné pomocí ní? Účelu nelze vůbec izolovaně definovati, protože je souvztažným pojmem k prostředku, jsou-li to pojmy teleologické racionality. Je to zrovna tak, jako by chtěl někdo definovati pro sebe následek v kausálním nazírání. Je zajímavé, že po účelu definuje L. nikoli prostředek, nýbrž napřed užitečnost! Vždyť užitečnost vyjadřuje vztah prostředku k účelu, je to teleologická kvalita, která předpokládá účel a prostředek. Proto je hysteron proteron, definuje-li L. prostředek jako nositele užitečnosti. Objekt je prostředkem ne proto, že je užitečný, nýbrž je užitečný, že je chtěn jako prostředek.

Když někdo definuje účel jako něco chtěného dosažitelného něčím jiným, prostředkem, pak nemůže přece definovati prostředek jinak nežli jako něco chtěného, čím je dosažitelné jiné chtěné, účel. Vždyť to jsou korrelativní pojmy! Samozřejmě že nejde o kausální úsudek při této dosažitelnosti, jak se zdá podle L-a („jehož dosažení je možno jen pomocí...“ str. 136).

Vztah účelu k prostředku je potřeba, opačný vztah je užitečnost. Potřeba hledá prostředek se stanoviska účelu, užitečnost vyjadřuje účelovost prostředku, ať to slovně vyjádříme jakkoli. To jsem napsal opět a opět.

L. mimo to nesprávně reprodukuje a vyvrací pak nesprávnou reprodukcí. Na str. 136 píše: „Užitečnost je dále prý „chtěná k určitému účelu“. „Z čeho to plyne? Ona vůbec nemůže býti pojmově... chtěná...“. Nikde jsem neřekl, že užitečnost jest chtěná. „Nár. hosp.“ str. 3., kterého se L. dovolává, pravím: „Užitečné jest chtěné k určitému účelu.“

Ale L. zase nesouhlasí s mou definicí užitečnosti, že vyjadřuje vztah mezi prostředkem a účelem, a znamená tedy „chtěné k určitému účelu“, protože chtěné prý není žádnou kvalitou. Chtěné k určitému účelu je přece kvalita teleo-

logická. Samozřejmě, že užitečnost a prostředkovost jsou identické pojmy. To prý je vyloučeno! Ale L. sám definuje pak prostředek jako nositele užitečnosti. L. definuje užitečnost jako schopnost sloužiti účelu, chtění k tomu účelu není prý v pojmu užitečnosti obsažena. Zase noetická chyba. Objekt nebo děj může být způsobilý vyvolati efekt a pak jde o čistě kausální kvalitu. V dynamitu je určité množství výbušnosti. Je výbušnost užitečností? Ještě nikoli. Chci-li však výbuch jako účel, stává se výbušnost užitečností, ale pak se mění nutně ve chtěnou způsobilost. Způsobilost sloužiti účelu může být jen chtěná, ne faktická. Muchomůrka je způsobilá usmrtiti člověka. Je užitečná? Kdo chce zavraždit člověka, ten chce i tuto způsobilost a pak vidí v ní svou užitečnost.

Dotknu se jen ještě jediného pojmu L.-ova, subjektivní hodnoty hospodářské. Úvodem před touto definicí praví L.:

„Ohledně formulace těchto pojmů, jak celkem již byly veřejnosti mnou podány, si osvojuji primát, poněvadž jich přede mnou buď nikdo nedefinoval, aneb, dle mého domnění, nikoli správně. Buď byly pojaty rozsahově úzce (hodnota byla vyjadřována jen potřebou; náklad a výnos byl chápán jen subjektivně; hodnota hospodářská rovněž, ač, jak v chystané práci míním ukázat, je lze zcela dobře ji chápat právě tak formálně, jako jsem definoval ostatní pojmy veskrze, tedy nejen subjektivně, nýbrž i objektivně) nebo nebyly definovány vůbec (jako spoření). V jednotlivostech chci o těchto pojmech uvést toto:“

A pak o subjektivní hodnotě hospodářské praví toto:

„Tento pojem býval vždy definován potřebou, nikoli všeobecně strastí jakožto subjektivní škodou, jak jsem ji definoval já. Strast nemusí být jen pocitem ve smyslu interpretace Liefmannovy, nýbrž může být též logicky derivována z pojmu chtění, jak jsem to učinil já, když jsem rozbořím pojmu chtění došel k důsledku, že je „něčím, co vůli odporuje“, co není chtěno, co odporuje subjektivní spokojenosti, čili co tedy je subjektivní škodou. Ostatně, jak řečeno, hodnota hospodářská nemusí být chápána jen subjektivně, nýbrž lze ji formulovati stejně formálně, jak jsem to učinil ve příčině pojmů nákladu a výnosu.“

K tomu podotýkám toto:

1. Není pravda, že pojem subjektivní hodnoty byl defi-
Ohzor Národohospodářský XXXVI.

nován potřebou. Definoval jsem ji stupněm subjektivní užitečnosti (Nár. Hosp. str. 10, Základy str. 82).

2. Není pravda, že definoval L. subjektivní hodnotu všeobecně strastí. Definoval totiž subjektivní hodnotu v témže článku „Relativní užitek v rámci hodnocení“ v III. Vědecké ročence právnické fakulty brněnské:

a) jako odvislost úspory určité minimální strasti od existence hodnoceného statku nebo uskutečnitelnosti hodnocené změny;

b) jako určité chtění statku nebo změny;

c) jako stupeň uspořené minimální strasti. Tedy tři různé definice! *)

3. Není pravda, že L. definoval subjektivní hodnotu všeobecně strastí jakožto subjektivní škodu. L. nedefinoval vůbec subjektivní hodnotu strastí jakožto subjektivní škodu, nýbrž strastí psychickou. Vždyť o ní tvrdil, že není srovnatelná se slastí a proto že prý je nutno vše „formulovati“ negativně. Teprve v kritice jeho spisu z r. 1929 jsem mu vysvětlil, že subjektivní škoda je se subjektivním užitekem srovnatelná, protože to jsou veličiny pod tímže účelem, a není-li strast a slast srovnatelná, že to jsou veličiny psychické (Princip výnosový atd.). Kdyby byl definoval L. subjektivní hodnotu strastí jakožto subjektivní škodu, ztratil by celý jeho negativismus každý smysl.

4. Nelze nahlédnouti, proč je jen subjektivní hodnota hospodářským pojmem a proč jím není i jiná hodnota, definuje-li L. hospodářský zjev kollisí dvou účelů. Nemá určitá číselná hodnota pro viditelnost planet, která je dána velikostí a jasností předmětů jako „kollisními“ účely?

5. Nelze nahlédnouti, proč je právě subjektivní hodnota prvním hospodářským pojmem, není-li na tomto pojmu dále nic budováno, nyní už ani u L-a.

6. Je-li subjektivní hospodářská hodnota hospodářským pojmem, nelze rozuměti poslední větě: „Ostatně, jak řečeno“ (nevím ovšem, kde) „hodnota hospodářská nemusí býti chápána jen subjektivně, nýbrž lze ji formulovati stejně formálně, jako jsem to učinil ve příčině pojmů nákladu a výnosu.“ K tomu podotýkám:

*) K nim přistoupí ještě další, jak uvidíme v poslední kapitole tohoto článku.

a) Hospodářská hodnota nemůže býti vůbec definována jen formálně, protože pak je hodnotou pouze formálně teleologickou, aplikovatelnou na každý obsah; hodnota umělecká, technická, kulturní, zdravotní atd. je hodnotou, nejen hodnota hospodářská. Je litovati, že neměl L. už místa ve svém článku, aby hodnotu třemi řádky definoval formálně, abychom viděli, jak si to představuje.

b) Právě-li L., že nemusí býti hodnota hospodářská definována jen subjektivisticky, nýbrž že ji lze definovati i formálně, pak myslí, že protivou subjektivismu hodnoty je formálnost hodnoty. Tak tomu není. Protivou subjektivismu není formálnost, nýbrž objektivismus, a protivou formálnosti není subjektivismus, nýbrž obsahovost.

c) Jak se to snáší, že řadí L. subjektivní, tedy obsahovou, hodnotu mezi hospodářské pojmy, které přece charakterisuje formálně? (Dokončení).

Karel Engliš.

ZPRÁVY A NÁZORY.

Vázanost cen u značkového zboží.

I.

V červenci loňského roku vydala říšsko-německá vláda nouzové nařízení říšského presidenta o zamezení ne hospodárného vázání cen. Nařízení směřuje v první řadě proti cenovým kartelům, ale týká se také cenové politiky výrobců značkového zboží. Ačkoliv soudy hájí snahu výrobců, situace jejich není v Německu právě nejlepší. Již v květnu tohoto roku v říšsko-německém sněmu prohlásil poslanec Fahrenbach, že je nutno čelit vývoji cen u některých druhů značkového zboží a event. vázanost cenovou zakázat. Také říšská hospodářská rada (německá) připustila možnost vhodného zakročení vlády a její příslušný výbor žádal dokonce zrušení cenové vázanosti pro značkové zboží oboru potravinářského. Dobrozdání říšské hospodářské rady vyvolalo obsáhlou diskusi, v níž zastánci vázanosti cenové poukazovali na zvláštní povahu značkových výrobků a na poměrně malé výhody, které ze zrušení vázanosti cenové vzniknou. Zdůrazňovalo se, že detailní obchodník musil by ztrátu zisku na těchto výrobcích vyrovnati zdražením výrobků jiných a že velkoobchod by velmi utrpěl zrušením cenové vázanosti, ježto by výrobce se snažil přímo prodávati detailním obchodníkům. Přes tyto a řadu jiných

Konec diskuse.

(Dokončení.)

V. Z á v ě r. Loevenstein představuje mou nauku.

Tak by bylo lze rozebrati L-ův článek slovo za slovem, odstavec za odstavcem. Nemám k tomu času a prosím své žáky, aby mne zastoupili. Nejde snad o základní chybu a jinak správné dedukce, které jen trpí základním vadným předpokladem, jde o nepřetržitý řetěz omylů, nepřesností atd. Dělati noetiku žádá naprosto přesného myšlení. Je to otázka vědecké odpovědnosti, zejména vůči těm, kdož přijímají vědu s nedostatečnou kritikou od autority. Jsme odpovědni za mozky dorostu.

Nemíním proto dále s prof. L-em polemisovati, protože je tato práce naprosto neplodná. Avšak L. mezitím zase uveřejnil článek ve „Sborníku věd právních a státních“ (1930): Sporné otázky teleologické konstrukce.*) V úvodě se cítí dotčen, že jsem mu vytkl určitý způsob polemiky. (Problémy hospodářské teleologie, Brno, 1930, Předmluva str. 5. a 6.) Důvody mé výtky nevyvrací a také nevyvrátí.

Dále vykládá v tomto článku základní rozdíly mezi jeho a mou hospodářskou konstrukcí, činí tak ve dvou sloupcích, z nichž v prvním uvádí své formulace a v druhém mé učení. Nad způsobem, jak to učinil, mohu vysloviti pouze politování. Jestli charakterisuje vědeckou práci soustavnost, správnost a přesnost myšlení, pak je tato stať pochybné vědecké hodnoty. Ukáži to pouze na několika příkladech.

*) Separátky tohoto článku rozesílal L., ačkoli neobsahuje nic finančně-vědného, i vyšším úředníkům ministerstva financí, jež spravují, ale nejen známým, nýbrž prostě všem, jak je zjevné z toho, že byly adresovány podle adresáře i mrtvým (sekční šéf Slavík).

1. Na str. 8 L. praví: „8. Pojem nákladu a výnosu chápal Engliš v Základech str. 90 zrovna jako Liefmann subjektivisticky a ježto má i technický výnos, jehož já nemám (Obzor Národohosp. 1929, č. 6., str. 466), prohlašuje tyto pojmy dnes za formálně teleologické, nikoli za hospodářské. Čistý výnos v té formě, jak jsem jej konstruoval, přede mnou znám nebyl.“

Vzhledem k tomu, co jsem o této otázce napsal shora, vidí čtenář, že je to od počátku do konce nepravda, co zde L. tvrdí.

2. L. praví dále na př., že ve Finanční vědě, kde mluvím o rozdílu mezi hospodářstvím a technikou, podle Základů a Příručky (že hospodářství je myšlení pod účelem originárním, tedy takovým, který není dále zařaditelný, ježto vrcholně ovládá celý komplex aktů hospodářského subjektu a myšlení technické pod každým účelem jiným), dodávám passus: „Se stanoviska nejvyššího (originárního účelu) přihlíží se při sledování každého speciálního podúčelu současně ke všem. Vyjmeme-li a izolujeme-li jeden z nich, mizí zřetel ke všem ostatním a myšlení je pouze technické“.

Tento passus jsem prý „vložit do svého učení dodatečně zřejmě podle mých vývodů, avšak tak, jako by plynul z učení jeho“. Je pravda, že jsem vložil tento passus do Finanční vědy pod dojmem L-ových vývodů, ale není pravda, že podle nich. Pod dojmem L-ových vývodů jsem totiž viděl, že problému vůbec nerozumí a že nutno věc vyložití obsírněji, lidověji. Podle vývodů L-ových jsem tento passus nepřevzal, protože on přece dodnes tvrdí, že technickým je problém pod jedním a hospodářským pode dvěma kolidujícími účely a dodnes myslí, že problém dokonalého teleskopu je problém hospodářský bez zřetele k tomu, chce-li si ho nějaký subjekt hospodářský pořídit jen proto, že jde o dva kolidující účely (velikosti obrazu a jasnosti obrazu). L. píše, že jsem tento passus vložil tak, jako by plynul z mého učení, a píše dále: „Při tom však zapomněl, že nejen že neplyne z jeho učení, jak ukázáno shora, nýbrž přímo mu odporuje. Dle jeho učení existuje totiž technický výnos a tudíž jsou možné kolidující postuláty (sám uvádí příklad teleskopu citov. „Princ. výnos“, str. 466) a tudíž je nutné jich srovnávání a nemůže tudíž „mizet zřetel k ostatním a myšlení státi se pouze technickým“. Dále: není pravda, že

pouze s hlediska originárního (dle Engliše jediné hospodářského) účelu se přihlíží při sledování speciálního podúčelu současně ke všem. I s hlediska derivativního účelu (dle Engliše technického) je zhusta nutno při sledování podúčelu přihlížeti k ostatním. Na př. účel zdravé atmosféry v pokoji (derivativní, dle Engliše tedy technický) vyžaduje určitou teplotu i čerstvé ovzduší; otevírání oken v zimě bude se dít pod hlediskem obojím a nelze mluvit, ač běží dle Engliše o technický postulát, o mizení zřetele k ostatním a o myšlení pouze technickém.

Jako na potvrzení mých slov odporuje si Engliš již několik řádek dále na téže stránce, kde se nalézá citovaný passus z jeho Finanční vědy, str. 376 a 377. Praví: „Hospodářský subjekt . . . diktuje technice své postuláty. Jelikož pak uskutečnění metod technikem nalezených stojí hospodářčího člověka oběti . . . diktují se technikovi zpravidla zároveň postuláty dva: na př. chléb určitých kvalit za minimální náklad peněz. Úkol technika je v tomto případě hospodářsky zabarven, přes to není hospodářským.“ Není-li hospodářským a je-li tedy technickým, pak zřejmě technik nesmí nechat „mizet zřetel ke všem účelům ostatním“, což ostatně také ze samotného Englišova pojmu „technického výnosu“ nezvratně vyplývá.“

L. zde přehlédl, že přihlížeti k jiným účelům a přihlížeti ke „všem ostatním“ účelům není totéž. Přihlížím-li při teleskopu nejen k velikosti obrazu, nýbrž i k jasnosti jeho, přihlížím sice při velikosti obrazu jako účelu i k jinému účelu (jasnosti obrazu), nikoli ke „všem ostatním“. Všechny ostatní činí s oněmi druhými nutně integrální celek. Čím je dán tento celek účelu? Po stránce subjektivní subjektem hospodaření jako komplexu všech jeho jednání, po stránce věcné ústředním účelem, který tento komplex ovládá a bez něhož nelze tento komplex pochopiti jako teleologickou soustavu. Tento ústřední účel je originární. Pravím-li tedy, že myšlení pod originárním účelem je hospodářské, je tím řečeno, že se z toho ústředního účelu přihlíží ke všem účelům pod ním a tudíž při úvaze o jednotlivém též ke všem ostatním. To jsem už řekl v Základech str. 73: „Způsob pozorování hospodářského subjektu známe, jaký je způsob pozorování technického subjektu?“ „Nespadá-li hospodářský a technický postulát v jedno a je-li hospodářský postulát vždy originární a nejvyšší, je technický postulát vždy derivativní a proto speciální.“ Každý účel

nižší je vůči vyššímu speciální a proto jsou též všechny derivativní vůči originárnímu. Teď prosím čtenáře, aby si přečetl, zda hořejší nový passus plyne z mého učení či ne. L. nebyl vědecky oprávněn podkládati mně úmysl, že jsem vložil tento passus do Finanční vědy, jako by plynul z mého učení, kdežto po pravdě mu odporuje, a že jsem vložil tento passus patrně podle L-a. Podle L-a jsem ho vložit nemohl, protože on stále tvrdí od r. 1929, přisvojiv si teleologické hledisko pro rozlišení hospodářství od techniky, že účely technické jsou vždy singulární a hospodářské pak ony, „kde předmětem chtění jsou současně dva účely, které však kolidují navzájem tak, že jednoho lze docílit jen na úkor druhého“, tedy, že problém dokonalého teleskopu je problém hospodářský bez ohledu na to, zda ho některý hospodářský subjekt, řídě se originárním účelem ovládajícím celé jeho hospodářství, uskutečňuje, tedy se zřetelem ke všem ostatním svým účelům speciálním. Chyba L-ova je v tom, že nesprávně definuje hospodářský problém, jak jsme viděli, totiž určitou složitostí (dva kolidující účely), proto také jeho protivu, problém technický, určitou jednoduchostí (jeden účel bez kolise), kdežto já jak v Základech, tak nyní charakterisuji hospodářské myšlení originárním účelem, který ovládá celý komplex aktů hospodářského subjektu, kdežto myšlení technické každým jiným účelem, který jest se stanoviska onoho originárního účelu derivativním a speciálním.

L-ův příklad, že při účelu zdravé atmosféry v pokoji vyžadujícím určitou teplotu i čerstvé ovzduší, účelu to, který je podle L-a hospodářský a který já mylně označuji podle L-a za technický proto, že přece zde nemizí zřetel k ostatním účelům (přihlížím přece nejen k čerstvosti, nýbrž i k teplotě vzduchu), má ukázati, že si odporuji, protože v onom passu Finanční vědy, jenž byl shora citován, pravím, že při technickém myšlení mizí zřetel k ostatním účelům a zde nemizí, a přece je pro mne účel zdravé atmosféry technickým, protože neplyne z originárního účelu. Jinými slovy podle L-a: plynouti z derivativního účelu a nepřihlížeti ke všem ostatním, je neslučitelné a proto onen passus neplyne s mého základního hlediska a rozdílu mezi hospodářstvím a technikou. To je opět jeden z nesčetných dokladů o způsobu myšlení u L-a. Omyl jeho spočívá v tom, že zaměňuje jiné účely se všemi ostatními. Při jeho zdravém vzduchu přihlížím sice vedle čerstvosti také k jinému účelu, k teplotě,

ale nikoli ke všem ostatním účelům, které se pod originálním účelem ovládajícím všechna jednání hospodařícího subjektu spolu se zdravým vzduchem doplňují na celek. Na stejném omylu spočívá jeho další objev rozporu u mne, kde cituje, že úkol technika, jemuž se diktuje vedle vlastního technického účelu minimální nebo určitý náklad, i když je hospodářsky zabarven, není hospodářský, nýbrž technický; jak může úkol technika zde býti technickým, když — praví L. — podstata techniky podle mne spočívá v tom, že mizí zřetel k ostatním účelům a zde přece nesmí technik nechat „mizet zřetel ke všem účelům ostatním“. Neříkám, že technik při stavbě mostu nesmí přihlížeti k žádnému jinému účelu, může přihlížeti současně k řadě různých účelů mu uložených (na př. k nosnosti mostu a také ke vzhledu atd.), ale nemusí přihlížeti současně ke všem ostatním účelům onoho hospodařícího subjektu, který most staví a odhodlává se ke stavbě určitého rozsahu a nákladu právě se zřetelem ke všem ostatním svým účelům, plynoucím z účelu originárního, který celý komplex jeho jednání ovládá. A tento výklad uzavírá L. slovy: „Takových vnitřních přestavb v Englišových nových pracích jsem našel několik. Proti tomu nelze ničeho namítati, ale je v zájmu jak autora, tak čtenáře, aby byl znám popud, jenž k tomu vedl.“

Smutný popud!

3. O subjektivní hospodářské hodnotě píše L. toto v bodě desátém:

„Engliš definuje hodnotu subjektivní podle mne jako úsporu strasti, tedy správně. Vedle toho však se snažil vklínit tuto definici do své všeobecné definice hodnoty (stupeň určité kvality) a definuje proto dále subjektivní hodnotu jako stupeň subjektivní užitečnosti. (Základy 82.) Ježto jinde pak nepřímo praví, že užitek je stupeň užitečnosti (Peníze 33), definuje hodnotu užitečností a stejně jako užitek. Hodnota je mu dnes formálně teleologickým pojmem. Považuji pojetí hodnoty hospodářské za teleologický pojem a definování hodnoty užitečností, což je definice stejná, jakou Engliš podává i pro užitek, za nesprávné. Důkaz podám.“

Vědeckou vadnost tohoto bodu desátého (z levé i z pravé strany) prokazují krátce v těchto bodech:

1. K hořejším třem definicím subjektivní hodnoty u L., jež

jsem shora uvedl, uvádí zde čtvrtou: „s c h o p n o s t úspory minimální strasti, kterou příkládám určitému zjevu pro případ setrvání v určité situaci.“ Dříve byla definována subjektivní hodnota jako: odvislost, chtění, stupeň, zde jako schopnost. V prvním článku o této věci definuje L. hodnotu jako *strast* (arg.: Sborník věd právních a státních, XVII., str. 64: Hodnota je dána minimální volenou strastí...), a také jako *v ý z n a m* (arg. l. c.: hodnota je význam pro jeho a dle jeho způsoblosti ušetřiti minimální volenou strast s odpadnutím jeho spojenou). Nejnovější L-ova definice je tedy *š e s t á*. Na této definici šesté je pozoruhodné, že se mluví o hodnotě zjevů, kdežto dříve mluvil L. o hodnotě statků. Kryje-li se tím vůči mému tvrzení, že hodnocení dějů je primární a hodnocení objektů sekundární, pak by zjevy v jeho šesté definici byly nejen statky, nýbrž i děje. V tomto případě však se těžce snáší děj jako změna s hodnotou „situační“.

2. Konstatuji, že žádná z těchto definic L-ových nemá nejmenší stopy teleologické, a není po teleologické konstrukci žádné stopy v jeho článku ve Sborníku 1917. Docela tak jako rakouská škola operuje i L. pocity a strastmi jako psychickými faktory. Konstatuji, že L. nevypracoval žádný všeobecný pojem hodnoty, jehož specifikem by se jevil pojem hodnoty subjektivní. Korigoval pouze definici rakouské školy (že špatně, ještě ukáži), nic více (a to ke škodě této školy). Jeho oprava spočívá v tom, že definuje subjektivní hodnotu jen negativně, kdežto tato škola definovala v posledním stadiu vývoje alternativně užítkem anebo strastí práce, kdežto L. vyjadřuje ji — jak při šesti jeho různých definicích soudím — strastí. Nepřinesl ani pro hodnotu rakouské školy žádné konstrukce, která by nebyla před tím známa, přinesl jen pro hotovou konstrukci svou formulaci (zrovna, jak to činí při mém učení, že se snaží hotovou konstrukci formulovat jinak). L. píše tak (na pravé straně), jako bych byl převzal jeho definici a snažil se ji včlenit do své všeobecné definice hodnoty a proto, že dále definuji subjektivní hodnotu jako stupeň subjektivní užitečnosti a že mi je hodnota teprve dnes formálně teleologickým pojmem.

Vůči tomu konstatuji:*)

*) Pomíjím zde L-ovu větu: „Ježto jinde pak nepřímou praví, že užitek je stupeň užitečnosti („Peníze“ str. 33), definuje hodnotu užiteč-

a) že jsem měl už v přednáškách vydaných r. 1913 teologickou teorii hodnoty subjektivní i objektivní hotovou. Cituji odtud (str. 50-54):

„Každá představa hodnoty je relativní, to jest přirovnávám vždy hodnocenný objekt k jakémusi skutečnému neb myšlenému ideálu... Tento ideál může býti buď objektivní, objektivně daný neb objektivně myšlený (na př. 100% cukernatost, vystižení podoby na portretu, vypěstování člověka tělesně zdravého, vzdělaného a umravněného atd.), anebo subjektivní (individuální spokojenost s uměleckým dílem nebo z ukojení potřeb). Od subjektivního ideálu lišiti musíme subjektivní názor o ideálu objektivním (na př. subjektivní názor o ideálu člověka, o nejúčelnějším vývoji společenském a pod.). Tam, kde je ideál objektivní, jest i hodnocení objektivní (které ovšem nevyklučuje odchýlný úsudek jednotlivců; při stejné představě o nejúčelnějším vývoji společnosti může být o tom spor, zda jest na př. vlastnictví soukromé tomuto vývoji na prospěch nebo na škodu), tam, kde jest ideál subjektivní, není možné hodnocení jiné než opět subjektivní (jaký význam má statek k ukojení mých potřeb a dosažení mé spokojenosti, nemůže nikdo posouditi než já sám)... Hospodářský ideál může pak býti pojímán hlavně způsobem dvojím:

1. objektivně, při čemž máme na mysli, že ukojování potřeb má vésti k jistému objektivně zjiřitelnému efektu, k vypěstění ideálního člověka (tělesně zdravého, rozumného, mravného) nebo k vytvoření ideálního složení a vývoje společnosti, národa...

2. Subjektivní jest hospodářský ideál, máme-li na mysli jako cíl ukojování potřeb k dosažení úplné osobní spokojenosti...

S tohoto svého stanoviska hodnotí pak člověk konkrétní statky, sloužící bezprostředně jeho potřebě, podobně služby, dále statky, práci, osobní kvality a rozmanité organizační zjevy (práva, peníze, cenné papíry a pod.).

Hodnotí především statky a služby sloužící bezprostředně k ukojování jeho potřeb. Vzhledem k individuálnímu ideálu osobní spokojenosti má každý jistý pořad potřeb, který se může ovšem, jak ukázáno při potřebách, změnou v intenzitě

nosti stejně jako užitek“, protože L-ova reprodukce: užitek je stupeň užitečnosti, je falešná. Nikde jsem neřekl, že užitek je stupeň užitečnosti (také ne v knize „Peníze“ str. 33), protože by to byl nesmysl.

nastalé postupným ukojováním, posunovati a měniti. Význam statků bude podle toho tím větší, čím důležitější potřeba je na statku tom závislá. Mám-li větší zásobu statků sloužících k rozmanitým potřebám a ztratím-li jeden, odpadne ukojení potřeby nejméně důležité. Jsou-li statky zastupitelné, hodnotíme všechny stejně a jest vidno, že v daném případě všechny hodnotím podle oné potřeby, jejíž ukojení odpadlo ztrátou jednoho exempláře, tedy dle potřeby nejméně důležité, jejíž ukojení na dané zásobě statků závisí, to jest při zmenšení zásoby by odpadlo. Základem subjektivního hodnocení jest tedy užitek, význam, který má statek pro dosažení individuální spokojenosti, a mírou hodnoty jest hraničný užitek, t. j. ukojení potřeby nejméně důležité na daném statku závislé.“

Z citovaného passu je zjevno, že jsem už tenkrát hodnotu rakouské školy — nikoli formulaci L-ovu, která vyšla čtyři roky před L-ovým článkem — včlenil do teleologického pojetí hodnoty;

b) že jsem v r. 1917—1918 (Sborník věd právních a státních „Nástin národohospodářské noetiky“) postavil úplnou teleologickou teorii hodnoty vůbec. Cituji odtud (str. 33): „Hodnota vyjadřuje i zde kvantitu určité kvality. Různost hodnocení jest u kvalit vztahových založena růzností postulátů.

Tam, kde je postulát subjektivní, jest hodnocení subjektivní, tam, kde jest postulát objektivní, jest i hodnocení objektivní možné i myslitelné, důsledně pak i hodnota buď subjektivní nebo objektivní. Neznamená tudíž objektivní hodnota, že snad leží ve věci samotné, poněvadž hodnocení je vždy úsudek určitého druhu a hodnota výsledek tohoto úsudku, a jest tudíž vždy v člověku samotném mimo objekt. Objektivita hodnocení a hodnoty spočívá tedy v objektivitě tohoto úsudku. Objektivita pak tohoto úsudku jest dána subjektivitou postulátů, z nichž úsudek vzniká.

Hodnocení je tedy při kvalitách obého druhu činností ryze intelektuální, kterou musíme dobře odlišovati od dění citového, jež musí býti s hodnotící činností intelektuální v kauzální spojitosti. Takové spojitosti není při hodnocení kvalit inhaerentních, jest ale vždy při hodnocení kvalit vztahových. Vždyť kvalita vyjadřuje zde vždy to, co si představuji jako chtěné. Shledám-li pak na určitém objektu, že hoví mému postulátu, tedy tomu, co chci, jest provázen můj úsudek pocitem

mé uspokojené vůle, který se stupňuje a jest úměrný kvantitnímu stupni a tudíž hodnotě její. Avšak tento pocit sám není hodnocením, nenáleží do hodnotného procesu, nýbrž jest pouze důsledkem a citovým výrazem hodnotného úsudku, a to nikoli nezbytným při každém hodnocení.“

Zde je zcela jasný *n e p s y c h i c k ý* charakter mého pojetí subjektivní hodnoty a hodnoty vůbec. Ideál subjektivní jsem v témže článku charakterisoval negativně (principem minima strasti) v souhlase s L-ovým negativismem, avšak s tímto dodatkem:

„Subjektivní postulát hospodářský jest zde formulován negativně. Lze ho formulovati i pozitivně: Uspokojení mé potřeby jest uspokojení mé vůle. Uspokojení mé vůle znamená libý pocit. Ten chci proto, poněvadž chci vůbec libé a nechci nelibé pocity, pokud se týče maximum oněch a minimum těchto. Proč chci vůbec libé pocity, nevím. Co je libý pocit, jak vzniká, nemůže být dále vysvětleno teleologicky, nýbrž jen přírodovědecky. Libý pocit z ukojené potřeby a nelibý pocit z nespokojené potřeby jest líc a rub téže věci. Jsou to veličiny komensurabilní, jenže je jedna pozitivní, druhá negativní. Proto je lhostejno, definuji-li subjektivní postulát hospodářský pozitivně nebo negativně. Vhodnost negativní formulace vysvitne později.“

Považoval jsem tedy negativní formulaci za věc vhodnosti.

c) Že jsem v knize „Peníze“ hodnoty subjektivní vůbec nedefinoval (ač jsem zde postavil subjektivistickou teorii peněz), protože jsem jí vůbec nepotřeboval. Celý výklad individuálního hospodářství jsem postavil — jak to dosud činím — na zákonu o relativním užitku a nákladu subjektivním.

d) Že jsem v „Základech“ (str. 82) definoval subjektivní hodnotu jako stupeň subjektivní užitečnosti, jež záleží v tom, že mne zbaví určité strasti. Tato pozitivní definice byla správná, kdežto doplněk, že užitek spočívá v úspoře strasti, byl vadný. Odůvodňoval jsem ho tenkrát takto (Základy str. 53):

„Avšak pocity ty — ježto jeden jest pozitivní a druhý negativní — nejsou bezprostředně srovnatelné. Strast mohu pouze ke strasti přiměřovati.“

Srovnáme-li toto vysvětlení s hořejší citací (Nástin národohospodářské noetiky ve Sborníku XVIII., str. 45), vidíme rozpor. Akceptoval jsem zde mylně důvod L-ův pro negativismus.

To byla chyba, protože slast a strast mně je snad jako psychická veličina nesrovnatelná, avšak nazýváme-li těmito výrazy subjektivní užitek a škodu, pak jsou tyto veličiny jako teleologické veličiny pod tímže účelem srovnatelné. Ale toto poznání mně nemohlo vzejít od L-a, protože on ještě ve svém spise z r. 1929 (O jednotnou konstrukci finanční vědy) stále tvrdí, že slast a strast prý nelze srovnati, což uvádí jako argument pro svůj negativismus. Byla to jediná věc, kterou jsem napsal pod vlivem L-ových vývodů, a ta byla úplně falešná. Proto jsem se negativismu úplně zřekl jako formulace nesprávné a vracím se důsledně ke svému stanovisku z r. 1913, jak je to nejnověji provedeno v mé knize „Teleologie jako forma vědeckého poznání“ (1930).

A mohu tak učiniti tím spíše, protože:

a) negativní formulace byla v celé konstrukci dříve hotově úplně bezpodstatná;

b) že jsem v Základech (na témže místě str. 82) definoval subjektivní hodnotu ve smyslu rakouské školy (podle formulace L-ovy, na niž se odvolávám), ale že jsem hned ukázal, že celá konstrukce subjektivní hodnoty i po vadném doplňku L-ově je nepotřebným instrumentem pro výklad hospodářského dění a že jsem:

c) celé toto dění už v knize „Peníze“ (1918) vyložil, a vykládám dosud, bez hodnoty — zákonem o relativním užitku a nákladu.

3. Není pravda, že mně je hodnota teprve dnes formálně teleologickým pojmem, protože jsem teleologickou hodnotu formálně definoval už v přednáškách z r. 1913. („Každá představa hodnoty je relativní, t. j. přirovnávám vždy hodnocenný objekt k jakémusi skutečnému nebo myšlenému ideálu.“) Taktéž v článku „Nástin národohospodářské noetiky“ z r. 1918 (jak je patrné z hořejších citací), tedy v době, kdy L. se ještě teleologií nezabýval. Stejně v Základech z r. 1922 (str. 26 a n.), kdy se ještě L. snažil hodnotou rakouské školy vysvětliti směnu. Ba i zde (1930) ještě praví L., že považoval „pojetí hodnoty hospodářské“ za teleologický pojem za nesprávné, čehož prý důkazy podá. To praví velmi často, aniž to provádí. Lépe je dokázati hned, co kdo tvrdí, a počkati s tvrzením, není-li možno ho dokázati hned.

4. Vraťme se nyní k levé straně L-ových thesí. Pojem subjektivní hodnoty hospodářské vyjádřený schopností úspory minimální strasti je mu prý specificky hospodářským. Ale podle bodu 2. svých thesí praví tamtéž L., že se mu jeví jako hospodářské ony účely (str. 4), „kde předmětem chťení jsou současně dva účely, které však kolidují navzájem tak, že jednoho lze docílit jen na úkor druhého“. Hospodaření tedy definuje formálně. Jak pak tedy může být subjektivní hodnota, jako pojem obsahový specifickým pojmem hospodářským? Hned dále praví, že tento pojem — tedy pojem subjektivní hodnoty hospodářské (vyjádřený schopností úspory minimální strasti) není nutno pojímati subjektivně, ježto je možné pojetí formální. Jak pak lze hodnotu subjektivní, tedy hodnotu určitého obsahu pojmuti formálně?! A dále: „arci prý formálně hospodářsky, nikoli formálně teleologicky“.*)

A tuto kapitolu uzavírá L., mluvě o patrných hlubokých změnách, kterým jsem v poslední době svoje učení podrobil, a to, jak míni dokázati, pod vlivem jeho učení. Podal jsem zde hlavní ukázky těchto změn a vlivu učení L-ova. Tak bych mohl postupovati větu za větou, ale práce by byla marná. Tak prostě debatovati nelze, proto pro svou osobu polemiku končím, leda by zase L. řekl, že jsem si osvojil některou formulaci a vydával ji za svou, jak to řekl o mém subjektivním postulátu, že jeho negace byla pro mne východiskem**) o objektivní škodě při daních a o pojmu formálního výnosu a j. nepravdivě a, pokud se tak stalo v jeho spise z r. 1930, přes můj důkaz svého tvrzení neodvolal. Stejně je to s jeho novými objevy; dávno před ním jsem opětovně a výslovně definoval formálně teleologický pojem výnosu a L. nyní řekne, že on má primát a já že jsem si jeho pojem osvojil. Tak se ve vědě polemisovat nesmí. O notorických faktech přece dis-

*) Čtenář si k tomu laskavě přečte, co napsal L. podle citace shora (sub III. a) uvedené: „Formální pojmy teleologie nejsou pak nic jiného... tedy spadají sem nejen pojmy národohospodářské, nýbrž i ty, jež jsou teleologické, ale nemusí být hospodářskými.“ Jsou-li hospodářské pojmy podle L. také formálně teleologickými a je-li subjektivní hodnota podle L-a pojem specificky hospodářský, nelze přece vyloučiti, že je také formálně teleologický. Není to hotový zmatek?

**) Vyvrácení viz: „Princip výnosový jako vrchní hospodářské hledisko“ v úhrnném spise „Problémy hospodářské teleologie“, Brno 1930, str. 19 a n.

kutovati není možno. Je pravda, že jsem leccos dobudoval na své teorii od r. 1918 a 1922, oprostiv svou nauku od zbytků negativismu a psychismu, ale na tom nemá L. žádné zásluhy, protože hájí svůj negativismus nesrovnatelností strasti a slasti.

Ale primáty L-ovy, ačkoliv ničeho nepublikoval kromě česky, se staly známými i za hranicemi. Pan dr. Vaverka v článku, který mně věnoval k padesátinám letos v „Hospodářských Rozhladech“ (V., str. 352), cituje o tom belgického autora F. Danckaerta, který v *Revue Economique Internationale* (Bruxelles 1929, 21 Année, Vol. II, No 1.) při recenzi mých Základů, jež vyšly po německu, napsal tento passus:

„L'attitude du professeur Engliš — juriste, économiste et Ministre des Finances également remarquable — a été différente. Il a repris à l'œuvre de Liefmann ce qui lui apparaissait comme durable; il a fait la critique de certaines de ces parties, les a mises au point et simplifiées et surtout, continuant les conceptions de Loevenstein, philosophe tchécoslovaque, il a donné à l'œuvre de Liefmann, revue et corrigée par lui, une base philosophique“ (str. 159—196).

Obrátil jsem se proto na Danckaerta s dotazem, z čeho soudil, že jsem pokračoval v koncepcích čsl. filosofa Loevensteina, když podle spisů L-ových, neznaje češtiny, tak usouditi nemohl. Dostal jsem za odpověď, že tak učinil proto, že jsem L-a citoval, zejména už v článku z r. 1917 v *Jahrbücher f. N. u. St.* v práci: „Das Liefmann'sche Gesetz etc.“, jakož i ve článku „Die wirtschaftliche Theorie des Geldes“ v *Archiv für Sozialwissenschaft*.*) Odpověděl jsem Danckaertovi, že v posledním článku L. není vůbec citován a v prvním, že cituji jedině, jak on formuloval subjektivní hodnotu rakouské školy, z čehož přece neplyne, že jsem jeho pokračovatelem, kdyžtě se už tenkrát v onom článku stavím proti celé rakouské škole, jejíž jednu věc pouze L. jinak formuloval, ale jinak v ní úplně tkvěl. Proti rakouské škole stavím svou odlišnou a samostatnou konstrukci teleologickou (v „Základech“ a dílech po nich následu-

*) Cituji přesně z Danckaertova dopisu: „J'avais en vue certains articles du Prof. Jan Loevenstein aux quels vous réferez explicitement plusieurs fois dans „Das Liefmann'sche Gesetz des Ausgleichs der Grenzerträge in der Konsumwirtschaft“ in: *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik* (109. B. 1917, pp. 385—422) et aussi, si je ne m'abuse, également dans: „Die wirtschaftliche Theorie des Geldes“, in: *Archiv f. Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* (Bd. 47, 1920/21, pp. 271—336).“

jších), takže v důsledku této konstrukce stává se celé učení rakouské školy i s formulací L-ovou neupotřebitelným. Na tento dopis jsem ještě nedostal odpovědi.

Nepotřebuji nikomu bráti jeho objevů, to také před historií vědeckou není možné, ale aby někdo vzal můj pojem, jak je to do očí bijící na př. v případě pojmu formálního výnosu, prohlásil si jej za svůj objev a ještě k tomu řekl, že já jsem si jej od něho osvojil, to je ve vědě přece jen trochu neobvyklé. To je možné pouze v diskusi o primáty a ne v diskusi o vědeckou pravdu. Proto diskusi končím.

Karel Engliš.

ZPRÁVY A NÁZORY.

Kraj omezených možností a jeho hospodářská politika.

Výsledky sčítání lidu z prosince minulého roku přinesly leckajés překvapení, na př. na Podkarpatské Rusi, v oblasti kolempražské a jinde. To, co se objevilo v jižních Čechách a v jejich metropoli, v Č. Budějovicích, ovšem žádným překvapením není a pro nás zaslíbené, kteří v tomto kraji lesů, rybníků a drobných vesniček pracujeme, nejméně. Období relativní prosperity jižních Čech, trvavší od r. 1890 až do r. 1910, jest dávno skončeno, a od té doby jde proces odlidňování jižních Čech neúprosně kupředu, přes pozemkovou reformu, elektrisaci i automobilismus. Žádnému z 19 politických okresů jihočeských od r. 1921 obyvatelstva nepřibýlo, naopak některým z těchto okresů ubylo 4 až 5 tisíc obyvatel i více. Jenom několik málo soudních okresů s prosperujícími okresními městy dovedlo počet svého obyvatelstva v posledním desetiletí rozmnožit, ale vesnice odlidnily se i v těchto okresích. Měli-li jsme roku 1921 v jižních Čechách ještě 1,092.471 obyvatel, klesneme tentokráte asi na 1,000.000, kdo ví, ne-li pod něj, a tak vrací se naše populace k nízkému číslu svému asi z r. 1860. V dobách ještě dřívějších byl počet jihočeského obyvatelstva ovšem ještě nižší, na př. r. 1806 pouze 683.755 — ale uvážíme-li, že tehdy v jižních Čechách skoro ještě žádných větších měst nebylo — Čes. Budějovice měly tehdy asi 6000 obyvatel — můžeme souditi, že není jihočeský venkov dnes mnohem hustěji zalidněn nežli někdy kolem r. 1810—1820.

Příčiny tohoto neustálého vylidňování jižních Čech jsou arcíť jak všeobecné, totiž ony, jež zavinují vylidňování čistého venkova i všude jinde, tak i speciální, ležící ve zvláštní povaze jihočeského